

- Registers van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister van de gemeente Zeist; Gemeentearchief Zeist
- Kadaster gemeente Zeist, 1832-1878; Gemeentearchief Zeist
- Raadsvoorstel 1976, nummer 159 en de notulen van de raadsvergadering van 1 november 1976; Gemeentearchief Zeist
- Archief van de Hervormde Gemeente van Zeist, inventarisnummer K6; Gemeentearchief Zeist
- Archief van de familie Grothe, 1586-1960; Gemeentearchief Utrecht
- Archief van de familie Kol, 1516, 1719-1964; Gemeentearchief Utrecht
- Diverse krante-artikelen

EEN VERGETEN BEVRIJDINGSMONUMENT

Direct na de bevrijding in mei 1945 werden in Nederland talrijke monumentencommissies in het leven geroepen voor het oprichten van gedenktekens ter herinnering aan de oorlog, de bevrijding, het verzet, de gefusilleerden, de gesneuvelden enz. Geschrokken door deze uitbarsting van gedenktekens, vaak meer spontaan dan artistiek verantwoord, verzocht de Nederlandse Kring van Beeldhouwers in juni 1945 het Militair Gezag een voorlopig verbod tot het oprichten van oorlogsmonumenten af te kondigen. Het Nationaal Instituut verzocht in een circulaire van juni '45 de gemeentebesturen alle plannen aangaande het oprichten van gedenktekens ter kennis te brengen van het Nationaal Instituut en ze te toetsen aan de richtlijnen, zoals die door hem waren opgesteld. De Grote Advies-Commissie der Illegaliteit richtte zich op 13 juli van dat jaar tot de gemeentebesturen met het verzoek om in kennis te worden gesteld van alle plannen die er dienaangaande bestonden betreffende de illegaliteit. Bij Koninklijk Besluit van 15 oktober 1945 (Staatsblad nr F 231) werd het verboden om oorlogs- of vredesgedenktekens op te richten, te plaatsen of aan te brengen op openbare of van de openbare weg af zichtbare plaatsen, zonder goedkeuring van het ontwerp door de

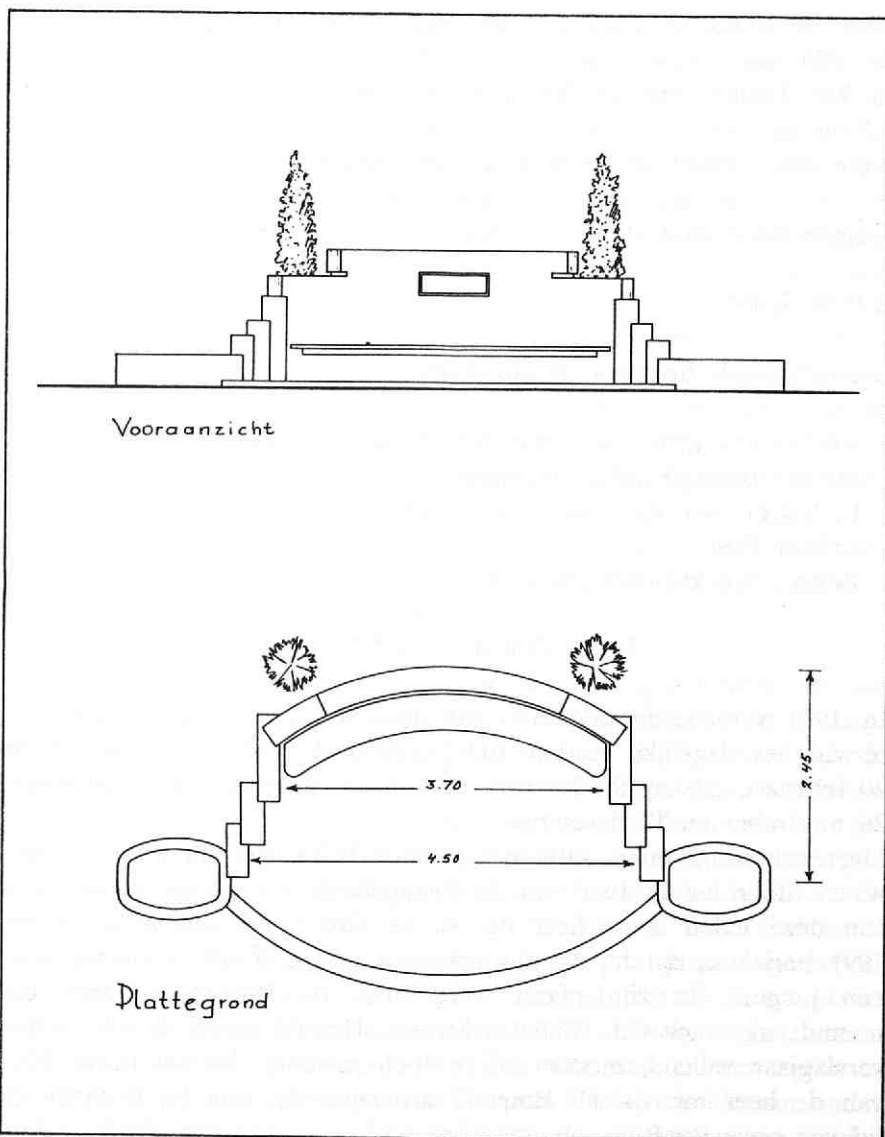
minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Voordat de overheid regulerend ging optreden, waren in de gemeente Zeist al twee monumenten opgericht. De eerste nationale feestdag na de bevrijding was de verjaardag van prins Bernhard op 29 juni. Op deze dag werd in Zeist de eerste Dodenherdenking gehouden. Er werd een bijeenkomst gehouden in het Walkartpark, waar een eenvoudig, meer dan manshoog, houten kruis als voorlopig monument was opgesteld. Het eerste definitieve oorlogsgedenkteken werd in Den Dolder opgericht. Het staat op de hoek van de Dolderseweg en de Hertenaan-West. Door het Comité tot opbouw van Den Dolder en Bosch en Duin en de Oranjevereniging te Den Dolder werd uit dankbaarheid en vreugde over de bevrijding van Nederland, de terugkeer van de koningin en de wederopbouw van het zwaar getroffen Den Dolder, op de genoemde plek een monumentale bank geplaatst. Hiervoor had men aan het gemeentebestuur op 19 juli 1945 toestemming gevraagd. In de rugleuning van de bank is een plaquette gemetseld, waarop te lezen staat 'Ter herinnering aan de bevrijding van ons land, 5 Mei 1945'. Op een kleinere gedenkteken aan de linkerkant staat 'Aangeboden door de bewoners van Den Dolder en Bosch en Duin aan de gemeente Zeist, 30 Augustus 1945'. Op die dag werd het monument namelijk aan het gemeentebestuur overgedragen.

Schijnbaar werd dit oorlogsgedenkteken in latere jaren niet meer als bevrijdingsmonument gezien, misschien was het intussen ontstane monumentenvraagstuk hier debet aan, en alleen als een van de vele zitbanken in de gemeente beschouwd. Toch zijn in Nederland op diverse plaatsen oorlogs-, verzets- en bevrijdingsmonumenten opgericht in de vorm van een zitbank. Onder andere is dat gebeurd in Abcoude, Almere, Axel, Barchem, Beemster, Bergambacht, Dalfsen, Leiden, Loenen (U.), Neede, Norg, Santpoort, Schellinkhout, Varsseveld, Vriezenveen, Westdongeradeel en Zwolle. In het boek 'Sta een ogenblik stil ...' mist men het bevrijdingsmonument in Den Dolder. In de gemeente Zeist staan nog enige andere monumentale banken

ter herinnering aan een persoon of gebeurtenis: in het Zeisterbos nabij het hertenkamp de bank van Pauw en de Van de Poll-bank, aan het Oranje Nassaplein een bank ter herdenking van het veertigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina en in Austerlitz aan het Dorpsplein de Van Nieuwenhuizenbank.

Sinds op 1 september 1898 ter gelegenheid van de troonsbestijging van koningin Wilhelmina op het toenmalige marktplein aan de Voorheuvel de Wilhelminaboom werd geplant, zijn meerdere Oranjabomen gevolgd. Naast de Oranjabomen kennen wij Vrijheidsbomen, die ons aan de herwonnen vrijheid herinneren. Tijdens de regering van koningin Wilhelmina vierde men Koninginnedag op 31 augustus. De eerste verjaardag van koningin Wilhelmina in een bevrijd Nederland werd aangegrepen om de vreugde over haar terugkeer te uiten. Koninginnedag '45 werd tevens als Bevrijdingsdag gevierd. Burgemeester Visser zei hierover op 30 augustus in Den Dolder: 'Zeker is echter, dat wij hen, die voor de vrijheid, waarvan wij thans genieten, hun leven offerden, nu en nooit mogen vergeten. Viert men feest, dan zal men dit doen in het teken van de dankbaarheid voor de uiteindelijke vrijheid'. In Den Dolder, dat twee dagen feest vierde, had de feestelijke overdracht van de bank plaats, maar tevens werd door burgemeester Visser en mevrouw Visser een Vrijheidsboom geplant. Dit was de eerste van de drie Vrijheidsbomen, die in de gemeente Zeist geplant werden. De Vrijheidsboom in het plantsoen voor de Sionskerk aan de Oude Arnhemseweg, hoek Jacob Catslaan, werd op 5 mei 1946 geplant; van de Vrijheidsboom op het eilandje in de vijver van Ma Retraite, die in 1945 werd geplant, is de juiste datum niet bekend. Gelet op de feestdag waarop de boomplanting gebeurde, mag men deze boom ook een Oranjeboom noemen. De Oranje-Vrijheidsboom aan de Dolderseweg is in een onbewaakt ogenblik gerooid. Wat voor soort boom het was, is niet bekend. De meeste Oranjabomen in Zeist zijn c.q. waren eiken en linden en één Vrijheidsboom is een wilg en de ander een eik. De oproep van de heer Leo Visser om toch goed te zorgen voor de herinneringsbomen omdat ze onvervangbaar zijn, kwam

Vooraanzicht en plattegrond van het bevrijdingsmonument aan de Dolderseweg, hoek Hertenlaan-West. Tekening vervaardigd door G.H.M. Koppens naar het origineel.

voor de Dolderse Oranje-Vrijheidsboom te laat. Op een overzicht uit 1980 van herinneringsbomen komt deze zelfs niet voor.

In het besluit van 28 juli 1945, waarbij het gemeentebestuur de schenking van de monumentale bank aanvaardde, staat 'dat deze bank een sieraad zal vormen in die omgeving'. Wanneer Nederland in 1995 viert dat het vijftig jaar geleden werd bevrijd, zal deze monumentale bank hopelijk (weer) een sieraad zijn.

R.P.M. Rhoen

Geraadpleegde bronnen en literatuur

- Archief der gemeente Zeist, dossiernummers 4530 en 6781
- *Sta een ogenblik stil ...*, Kampen 1980
- L. Visser, *Het dorp Zeist*, Zeist 1980
- Zeister Post
- Zeister Weekblad/Zeister Nieuwsblad

JAARVERSLAG OVER 1991

In 1991 vergaderde de Raad van Beheer (R.v.B.) op 26 februari, terwijl het dagelijks bestuur (d.b.) achtmaal bijeenkwam en wel op 20 februari, 16 april, 21 mei, 2 juli, 6 augustus, 10 september, 26 november en 10 december.

Overeenkomstig onze statuten zijn twee leden van de R.v.B. aangevoerd door het bestuur van de Evangelische Broedergemeente. Eén van deze leden is de heer dr. A. de Groot, die ons in november 1991 berichtte, dat hij de tijd gekomen achtte plaats te maken voor een jongere. In zijn plaats werd door de Broedergemeente benoemd: mevrouw C.L. Peucker-Martin. Hoewel eigenlijk niet in het verslagjaar vallend, moeten wij u toch melden, dat wij begin 1992 van de heer mr. dr. H. Emmer vernamen, dat ook hij bedankt als lid van onze R.v.B.

De heer De Groot was sinds 1983 en de heer Emmer sedert 1967 lid van onze Raad; de heer Emmer was bovendien de eerste dertien